

УДК 124.4:159.955.4

Л. В. Чорна*кандидат політичних наук, доцент,
докторант кафедри філософії, теорії та історії державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України***РОЛЬ УТОПІЧНОГО «ВБРАННЯ» ДЛЯ СУСПІЛЬНОГО ІДЕАЛУ**

Аналізуючи проблему суспільного ідеалу, який пов'язаний із сучасними соціокультурними трансформаціями, необхідно констатувати, що він зазнав значних змін. Перехід від усталеної модерної парадигми мислення до постмодерної, яка відбулася на межі ХХ–ХХІ століть, потребує аналізу нового осягнення суспільного ідеалу, нових форм його втілення в культурні практики повсякдення. Якщо в культурі модерну втілення суспільного ідеалу в практику повсякденної реальності сформувало такий феномен осягнення майбутнього, як утопію, то новітні соціокультурні константи, які набули легітиматії в постмодернізмі, сформували новий образ людини, вплинули на формування нових суспільних ідеалів і нових форм освоєння майбутнього. Отже, вивчаючи форми раціонально обґрунтованого процесу втілення ідеального, бажаного соціального порядку, ми неминуче виходимо на актуальність співвідношення суспільного ідеалу та утопії. Цінність цього феномена для людського розвитку підкреслювалася багатьма мислителями. Зокрема, Оскар Уайльд зазначав: «Не варто й дивитися на карту, якщо на ній не позначена Утопія, бо це та країна, на береги якої завжди висаджується людство. А висадившись, воно починає оглядатися по боках і, побачивши кращу країну, знову піднімає вітрила» [6].

Література, яка присвячена вивченню феномена утопії, безмежна. Необхідно відзначити, що її дослідження однаково зацікавило Є. Трубецького, С. Булгакова, М. Бердяєва, Г. Флоровського, С. Франка, Л. Шестова, П. Новгородцева, П. Струве. Феномен утопії аналізували К. Поппер, Р. Дарендорф, Ж. Сорель, К. Мангейм, Ф. Полак, Е. Блох, Г. Маркузе, Ю. Габермас, П. Рікер та ін. У радянську епоху її більшою мірою аналізували крізь призму марксизму, який убачав в утопії початкову стадію розвитку соціалізму. Знакова робота Ф. Енгельса «Розвиток соціалізму від утопії до науки» [12, с. 318–319] на десятиліття була методологічним підґрунтям теорії наукового комунізму й багато в чому не давала можливості досліджувати феномен утопії під іншим кутом зору. Наприкінці ХХ століття реанімується науковий інтерес до утопії. Серед робіт українських філософів особливо необхідно відмітити монографію Т. Розової «Утопія та сучасність», де була переглянута концепція утопічного соціалізму, утопія була досліджена як феномен культури. Метою статті є виявлення взаємозв'язку між такими феноменами, як суспільний ідеал та утопія.

Утопії відіграють величезну роль в історії. Проте спроби втілити утопічні проекти в життя досить часто закінчувалися невдачею: викривленням обраних ідеалів, руйнуванням історико-культурної спадщини суспільства, значними людськими жертвами як у фізичному, так і в духовному планах, надмірною раціоналізацією й догматизмом і, як цілком закономірний наслідок, повним крахом «новозбудованого» соціального порядку. Тому не дивно, що нині утопія не сприймається людською свідомістю як засіб світоглядної еволюції, а, навпаки, здебільшого заперечується й відторгається як така, що спростована в результаті суспільного розвитку. У суспільній свідомості сформувався своєрідний стереотип, який корінням сягає ще у ХІХ століття з властивим йому пріоритетом наукових знань. Уважається, що недалеко утопічне проектування варто залишити позаду і звернутися до суто наукової методології під час освоєння майбутнього.

Однак саме раціональний підхід характеризувався поглядами, згідно з якими реальність може бути перекреслена в бажаному напрямі, відповідно до соціального проекту, й відкрив шлях утіленню утопії на практиці. Ця психологічна настанова продовжує «працювати» й сьогодні, з тією

лише різницею, що пропонується створити нові наукові теорії, інші ідеальні моделі суспільного устрою й «запустити» їх у практику. Отже, вивчення утопії як одного зі способів освоєння майбутнього соціального порядку є досить актуальним завданням [8, с. 7].

Поняття «утопія» часто вживається у філософській літературі, однак його тлумачення завжди викликало наукові дискусії та спричиняло появу прямо протилежних і взаємовиключних точок зору. Іноді утопію помилково отождолюють із суспільним ідеалом. Деякі дослідники навіть вважають утопію донауковою, перехідною між релігією й науковою формою мислення. У будь-якому разі доцільно звернутися до етимології цього поняття. Слово «утопія» походить від грецького «τοπος» (місце) та заперечної частки «υ» (немає). Іншими словами, буквальный сенс поняття «утопія» – місце, якого немає. Саме так Томас Мор назвав вигадану країну в однойменному творі. Інший підхід до тлумачення бере за основу грецьке «ευ» або «ευ» – досконалість, кращий, «топос» – місце, тобто досконале місце. Обидва тлумачення широко представлені в утопічній літературі. Крім того, існують й інші модифікації поняття «утопія», похідні від його початкового кореня, однак протилежні за змістом, такі як «антиутопія», «дистопія», «какотопія». На противагу утопії, антиутопія схильна заперечувати можливість досягнення соціальних ідеалів і встановлення справедливого суспільного порядку, показує, що будь-які спроби втілити в життя заздалегідь запрограмований, справедливий суспільний лад перетворюються на насильство над суспільством та особистістю і призводять до гіршого стану суспільства, прокладаючи шлях до тоталітаризму. Одним із модулів утопічного мислення й відповідного йому літературного жанру є «дистопія» (від давньогрецького «дис» – префікс, що означає погане, складне, противне, «топос» – місце, тобто погане місце, що протистоїть утопії як довершеному, кращому світові). В аналогічному сенсі в західній науковій думці вживається також поняття «какотопія», тобто «країна зла» (від грец. Κακός – поганий, злий, τόπος – місце) [5].

Із моменту першого вживання слова «утопія» Т. Мором воно набуло різноманітних сенсів, починаючи від виставного всім людям прагнення кращого життя й закінчуючи, за висловом М. Фінлі, уявленням «фантазій параноїка та шизофреніка» [13]. І, на відміну від осягнення цього феномена в попередні часи, ХХ століття надало йому радикально негативного забарвлення як з огляду на практичні спроби втілення утопій, так і внаслідок теоретичного проектування в науково-літературній площині. Уважається, що раніше, у ХІХ столітті, Джоном Стюартом Міллем було введено поняття «антиутопія» для характеристики творів, що зображують вигадане суспільство, пороки якого мають слугувати застереженням моральності й політиці. В антиутопії переконливо виявилось засудження тоталітарного ладу з його маніпуляціями свідомістю і поведінкою людей, показано розгубленість значної частини інтелігенції перед негативними наслідками науково-технічної революції і тривогу за долю особистості в регульованому та бюрократизованому суспільстві. Отже, антиутопія, у свою чергу, зображує негативний світ у його досконалості, тоді як основна функція утопії зводиться до того, щоб позначити бажане майбутнє, слугувати описом вигаданої країни, покликаної бути взірцем суспільного устрою. З метою кращого орієнтування в розумінні досліджуваної категорії варто окреслити сутність утопії. Адже більшість сучасних утопій не являють собою моделі досконалості, а є альтернативами сучасності або спробами уявлення наслідків реалізації певних теорій, мо-

делей, проєктів. Саме поняття досконалості сьогодні істотно змінилось. Як зазначає Л. Сарджент, у класичній утопії (твори Т. Мора, Т. Кампанелли) моральний ідеал трансцендентний, первинний, а соціальна організація вторинна, вона слугує меті реалізації цього трансцендентного ідеалу. Водночас в утопії Модерну головним є питання організації. Це і є, по суті, нетрансцендентний утопічний ідеал. Згідно з таким трактуванням проблеми, вчений пропонує розуміти утопію як докладний і послідовний опис уявного, але локалізованого в часі й просторі суспільства, побудованого на основі альтернативної соціально-історичної гіпотези та організованого на рівні як інститутів, так і людських відносин. Суспільство обов'язково має бути досконалішим за те, в якому живе сам автор утопії [15]. Таке визначення дає змогу виключити з утопії короткі розповіді про майбутнє, в яких немає опису його як системи; романи, в яких описуються події, що відбуваються в майбутньому суспільстві, але не окреслюється його устрій; численні описи підземних і підводних світів, схожих на земний; романи про уявні війни; науково-фантастичні романи, що зосереджені на технології майбутнього, а не на його соціальному устрої, а також феміністські, психоделічні романи.

Утопічна думка народжувалася та бурхливо розвивалася на Заході, втілюючись у творах найвідоміших мислителів і письменників. «Утопічна фантазія, створювала то сяючий щастям, то набухаючий кров'ю світ майбутнього, нібито перебувала на варті нормального життя, з одного боку, не дозволяючи ототожнювати фантазію з реальністю, з іншого – стримуючи реалізм, не допускаючи, щоб він перейшов у понад-реалізм, у світ холодного розрахунку, що карає однаково як ностальгію, так і мрію як «розумний злочин». Утопія виявилася союзницею цивілізації» [10, с. 3–4].

Для того щоб скласти більш чітке уявлення про утопію, варто передусім виокремити дві такі риси утопічного мислення, як критика наявного суспільства і ствердження зрадка бажаного досконалого суспільства. Опорою в цьому завжди буде певний ідеал, за яким будуть оцінювати теперішнє та формувати майбутнє. Отже, основними характерними рисами утопічної свідомості є проєктивність, нормативність, апіоризм і антиісторизм. Під час порівняння в цьому контексті філософської спадщини Заходу та Сходу дослідник китайської утопії А. Кобзев указував, що, зокрема, конфуціанський мислитель не мав тієї критичної позиції щодо дійсного порядку речей, яку в європейській культурі створило визнання трансцендентного буття, вищого й незалежного начала. Не було в нього й конкретного образу альтернативної соціальної структури – Церкви, Граду Божого. Тому в Китаї не були створені такі закінчені соціальні утопії, як «Держава» Платона та «Утопія» Т. Мора. Можливо, гранична соціально-політична ангажованість конфуціанства набула вже в II столітті до н. е. статусу офіційної ідеології, загальмувавши розвиток самостійної утопії, надалі полегшила розвиток авторитарних тенденцій у мисленні й соціальній практиці [3, с. 248–252].

На Заході релігійний тип мислення поступався секулярному, починаючи з XVI століття, коли історичні процеси вже осягалися в категоріях раціоналізму. Відтоді шлях до майбутнього обмальовувався саме за допомогою утопічних проєктів. «Тоді як в апокаліптиці Бог фігурує як суб'єкт історії, утопічне мислення відрізняється «перемиканням» уваги з Бога на людину. Не від вищої сили очікується позбавлення від контингентності життя, а від самої людини. Слідом за Томасом Мором утопісти накидають картини ідеального суспільства як контробрази існуючому, причому утопічний хронотоп відрізняється описом обмеженого простору (наприклад, острова або міста)» [14, с. 378–293]. Починаючи з XVIII століття, можна спостерігати «осучаснення» утопії, тобто включення картини майбутнього в рамки певної періодизації історії (наприклад, Золотий вік – стан відчуження – відновлення Золотого віку). Завдяки цьому досягнення ідеалу постає у вигляді необхідного результату історичного процесу. Із XIX сто-

ліття ця «закономірність» обґрунтовується за допомогою магічного терміна «прогрес». Разом із тим проєкти майбутнього приймають «науковий» характер, відмежовуючись від фантастики утопічних соціалістів. Із цього стислого огляду видно, що еволюція утопічної думки була обмежена Західною Європою, котра мала економічні та цивілізаційні передумови для такого розвитку.

Сумний досвід двох революцій на початку XX століття в Росії спричинив необхідність більш глибокого осмислення утопічної свідомості й, зокрема, її відмежування від свідомості релігійної, від християнських цінностей. Російськими філософами «срібного століття» наголошено на несумісності утопізму й християнства, незважаючи на запозичення основних утопічних ідей саме з релігії. Так, есхатологічні пошуки утопізму, по суті, викривлюють християнські ідеї про настання Царства Божого. Кінець історії підміняється кінцем неправедного соціального устрою, але все майбутнє перетворення зводиться до зовнішньої перебудови життя людей. Утопія становить секуляризований есхатологізм, що нерідко набуває форми політичного месіанства. В утопізмі відбулося несумісне з християнством змішування кесарева та Божого, іманентного і трансцендентного, горизонтального й вертикального планів буття. Вони є несумісними й за своїми практичними установками: якщо християнство прагне в недосконалomu суспільстві створити довершену людину, то утопісти закликають із недовершених людей збудувати досконале суспільство. Християнство не приймає й тих «силових методів», за допомогою яких упроваджуються в життя грандіозні утопічні проєкти. Отже, спостерігається та сама особливість утопізму, що була виявлена під час аналізу його критичності й раціоналістичності. Релігійні за своїм джерелом і характером ідеї перетворюються в структурі утопічної свідомості в щось цілком «від цього світу», розкриваючи тим самим його псевдорелігійний характер. На Заході антиутопічні тенденції в суспільній свідомості, з одного боку, були пов'язані з консервативними та неоконсервативними ідейно-політичними течіями, а з іншого – в них виявилася ворожість до комунізму, прагнення захистити традиційні гуманістичні й демократичні цінності від раціоналізованої технократичної цивілізації, покірності за долю особистості в «масовому суспільстві». Така гуманістична тенденція визначила багато в чому привабливість антиутопій Зам'ятіна, Оруелла, Хакслі, що передбачили реальні процеси в сучасному світі.

Протягом тривалого часу у філософській думці утопіям надавалося ілюзорне забарвлення як «хімерних» проєктів перетворення природного стану суспільства, до яких був зарахований й комунізм. Однак початок XX століття, ознаменований бурхливим піднесенням визвольних рухів у світі, показав реальні загрози, суттєві процеси утілення утопій у дійсність. Унаслідок цього цілком закономірною тенденцією середини XX століття на Заході стала дискредитація утопій, поява антиутопій як гіпертрофованих застережень для людства про можливі результати насильницького «ощасливлення» людини. На території ж Радянського Союзу, який сам по собі являв приклад утопічного експерименту, в першу половину XX століття була заборонена не лише утопічна література, а й навіть наукова фантастика, адже суспільний ідеал не мав асоціюватися з якимись казковими островами чи далекими часами, він позиціювався як «майже втілений» у той час і в тій соціалістично-орієнтованій реальності.

У другій половині XX століття утопія знову стає актуальною для досліджень, однак викликає неоднозначне сприйняття. З одного боку, її намагаються дискредитувати, підкреслюючи недосяжність ідеалів (особливо комуністичних), ототожнити марксизм із утопічною свідомістю. З іншого боку, народжуються думки щодо необхідності запровадження істотних змін до соціального порядку «зверху» задля запобігання соціальній революції. Певні західні футурологи використовували утопію для висунення своїх концепцій про майбутнє (твори Б.П. Беквіта «На-

ступні 500 років» і Е. Калленбаха «Екотопія»). Частина ідеологів підтримують позиції войовничого утопізму, не знайшовши інших засобів на шляху досягнення соціальної справедливості (Ч.Р. Міллс, Г. Маркузе, П. Гудмен). Деякі утопії Заходу містять у собі також антиутопічні риси, оскільки їх обраний соціальний ідеал зумовлює відмову від традиційних гуманістичних і демократичних цінностей («Уолден-2» Б.Ф. Скіннера). Перефразовуючи Гегеля, певні західні соціологи зазначають, що «все дійсне утопічно, а все утопічне дійсно» й людство має обрати між «утопією або загибеллю» (Р. Дюмон, П.С. Хеншоу, В. Феркіс та ін.). Виконуючи важливі пізнавальні, ідеологічні й виховні функції, утопія є вираженням інтересів певних соціальних верств, що де-факто не наділені владою. Маючи спільні риси за ідейним змістом із соціальним міфом, за літературною формою із соціальною сатирою, за пізнавальним спрямуванням із науковою фантастикою, утопія наділена власними особливостями. Насамперед в утопії існує переконання в можливості вирішення всіх суспільних проблем однократним застосуванням універсальної схеми як панацеї від будь-якого соціального зла. Тому характерними рисами утопії є антиісторизм, нігілістичне ставлення та відрив від реальності, схильність до формалізму, перебільшення ролі виховання й повсюдного законодавчого врегулювання суспільних відносин.

Крім того, визначну роль у зміні ставлення до утопії відіграла загроза знищення людства в разі застосування ядерної зброї або спричинення екологічної катастрофи. Викликані усвідомленням глобальної загрози людству ідеали соціальної співпраці та «гуманного колективізму» стали сприйматися вже як реальна мета і єдина альтернатива всезагальної гибелі. Так, з'являється поняття «екотопія» (екологічна утопія, глобальне наукове проектування, що пропонує створення екообщин, зникнення ієрархії в суспільстві, об'єднання міст і сіл в екополіси), «практопія» (за Тофлером, модель кращого суспільства, яке, на відміну від утопії, не є ідеальним), «еупсихея» (за Маслоу, гуманістична утопія типу комуністичної, в якій усі люди представлені психологічно зрілими та здоровими, тобто творчими й відповідальними особистостями). В Америці та Європі набувають поширення комунітарні експерименти. Водночас відбувається переоцінка історії утопічної думки, переосмислюються старі твори про ідеальне суспільство. Наразі в них убачаються не просто релікти божевільних надій, а насамперед передбачення нового мислення, що є вкрай затребуваним для сучасності. Поряд із цим продовжується осягнення утопічних ідеалів, особливо пов'язаних із концепціями прогресу, та антиутопічних розробок [10].

В історії філософської думки утопія нерідко слугувала формою вираження соціально-критичної ідеології. Позитивне значення утопії в сучасну епоху виявляється у двох напрямках: вона дає змогу передбачити ймовірне віддалене майбутнє, яке на цьому рівні пізнання не може бути науково передбачене в конкретних деталях і може також застерігати від деяких негативних соціальних наслідків людської діяльності. Ці форми утопії стимулювали розвиток у соціології методів нормативного прогнозування та побудови сценаріїв з метою аналізу й оцінювання бажаності і ймовірності передбачуваного розвитку подій [5]. Отже, як правильно підкреслив А. Фогт, «галузь, яку охоплює вчення про утопію, величезна. По справедливості можна сказати, що воно має справу з усіма сторонами людського духу й відображає в собі, як у дзеркалі, усі прагнення, ідеали, все життя людини: ніщо людське йому не чуже» [11, с. 23].

Критичне ставлення до утопії, викликане, зокрема, крахом утопічних експериментів, водночас спричиняло й відмову від ідеалу. У людській свідомості ці два поняття ототожнюються і зливаються. Проте, маючи у своїй основі ідеал, утопія не є відповідною йому. Ідеал «виступає як регулятивний принцип, що забезпечує можливість удосконалення людських вчинків і водночас є критерієм їх оцінювання» [2, с. 6]. З огляду на свою нездійсненність ідеал не може перетворюватися на реальну мету або на очікува-

ний результат, тоді як для утопічного мислення ідеал стає проектом і практичною метою, що, по суті, є несумісним із його природою. Коли утопію розглядають через призму практично-технічного підходу до життя, вона перетворюється на ідола, що завжди спричиняє необхідність певних жертвопринесень. Отже, сам ідеал деформується утопічною свідомістю, що плутає та змішує духовне з матеріальним і бажає запустити Рай на Землю. Суспільний ідеал як орієнтир перетворюється на кінцевий пункт розвитку та наочний образ бажаного довершеного суспільства. Змішування таких категорій, як ідеал та утопія, є істотною небезпекою для життєздатності самого суспільного ідеалу. Адаже утопія так само, як й ідеал, є «проекцією бажання, але вона чітко обмежена сферою уможливної гри й фантазії» [4]. Ідеали також виходять за межі реальності, проте вони є метою пов'язаних із дійсністю прагнень навіть за усвідомлення їх недосяжності. У разі належності ідеалів до галузі фантастики та утопічних конструкцій зображення земного раю вони перестають бути ідеалами. Доцільно в цьому контексті згадати вислів К. Поппера: «Керуючись найліпшими намірами спорудити небеса на землі, романтичність здатна перетворити цей світ тільки на пекло – одне з тих, що люди створюють для собі подібних» [7, с. 172]. Крім того, утопічне мислення, критикуючи теперішнє з позиції майбутнього, неспроможне тверезо оцінити свій ідеал-мету на предмет його вкоріненості в наявному світі, суперечливості й несумісності певних позиціонованих ним цінностей, шляхів реалізації та небезпек для людини й суспільства, що виникають у цьому процесі. «Найкращою протиотрутою від утопічної свідомості, яка пориває з усією історією-культурною спадщиною людства, є критицизм» [2, с. 9]. За Поппером, раціональний критицизм є однією з найголовніших цінностей лібералізму та визначає той соціальний ідеал, який він називає «відкрите суспільство». Разом із тим у жодному разі не варто сприймати утопію як абсолютне зло, оскільки образ бажаного майбутнього неможливо виключити зі свідомості, не зруйнувавши саму людську природу. Під час кризових періодів історії, яким, по суті, був увесь час, починаючи з кінця XIX століття й до наших днів, людські погляди зазвичай звертаються до утопії як до одного зі способів пошуків удосконалення життя.

Однак уявлення образів майбутнього у свідомості людини ще не свідчить про її утопічну спрямованість. Прагнення людини до кращого, творення певних індивідуальних і суспільних ідеалів не є само по собі утопізмом. Це є способом освоєння та формування нею свого майбутнього. Адаже людина налаштована на досягнення щастя, а як це майбутнє буде формуватися, які заходи будуть заплановані на втілення її мрій – це й буде характеризувати наявність або відсутність утопічних елементів у свідомості. «Уся мудрість життя, як особистого, так й історичного, в тому, щоб не руйнувати минулого майбутнім, а будувати свій завтрашній день у вчорашньому» [9, с. 187].

Утопія, початково народжена як мрія про казкову країну чи, дослівно, місце, якого немає на Землі, зазнала неймовірної кількості тлумачень, інтерпретацій, піддавалася деформації та викривленню своєї сутності, слугувала опорою для розвитку людського духу і проектом для соціальних експериментів. Утопія пройшла складний шлях від літературного твору до стратегічного плану реалізації, від теорії до практики. Певні мислителі сприймали феномен утопії як засіб освоєння майбутнього, характерний для епох, що передують сучасності (Постмодерну). Інші намагалися реалізувати утопічні проекти, виступаючи в ролі ідеологів, ідейних натхненників таких експериментів. Річ у тому, що перші були теоретиками, а другі – практиками.

Так, побачивши світ у формі літературного твору Т. Мора, утопія сприймалася спершу як деталізована мрія про гарне неіснуюче місце. Водночас суспільство постійно оцінювало описану країну та її суспільний порядок на предмет спроможності для втілення, нібито «примірюючи» її до себе. Протягом багатьох століть багатьма мислителями виконався ретельний аналіз цього й подібних літе-

ратурних творів. Поступово на підставі попередніх утопій створювалися нові, так само знаходячи своє відображення й в антиутопіях, відповідно до законів бінарності нашого світу. При цьому позитивні утопії у своєму ядрі містили суспільний ідеал, що виступав квінтесенцією кожної з них. То був ідеал кращого, більш довершеного життя, своєрідного можливого та допустимого Раю на Землі. Залежно від індивідуального (авторського) сприйняття цього ідеалу й народжувалась утопія, зростаючи від нього та розширюючись у всіх деталях вигаданого досконалого суспільного порядку. Тобто на ідеал у центрі (як на стрижень) нарощувалися всі деталі та декорації, необхідні, на думку кожного окремого автора, для функціонування такого суспільства.

Утопія була необхідна як форма вираження ідеалу, як детально розроблене «вбрання» для нього. Тобто утопія виступала як *матеріалізоване вбрання для ідеалу*, що давало змогу приміряти цей ідеал на суспільство. Тільки одні діячі це робили в теорії, а інші – на практиці. Різниця між ними є загальновідомою. У перших ідеал залишався орієнтиром, а в інших перетворювався на викривлену для реалій мету й здобував погану славу, навіть будучи «нарядженим» у яскраве вбрання утопії.

Отже, утопія мала лише дві долі, два варіанти її подальшого життя: вона або так і залишалася твором-фантазією, що надихав читачів надією на світле майбутнє, або використовувалася (чи навіть від самого початку створювалася) як план-проект певних практичних дій, спрямованих на її реалізацію. І незалежно від того, в яку епоху утопія аналізувалася (до Модерну чи після нього), у своїй оригінальній формі вона буде залишатися одночасно і грою фантазії, і засобом освоєння майбутнього, і соціальним проектом. Адже, на жаль, відсутні жодні гарантії утримання людської спокиси спробувати перетворити ідеал з орієнтиру на мету й застосувати утопію як керівництво до дій. Тим більше, що світоглядні зміни Постмодерну не наблизили людство до осягнення сутності ідеалу. Сучасна фрагментарна свідомість, чи то колективна, чи то індивідуальна, настільки навантажена багатьма уривками різнорідної інформації, що не лише не в змозі наблизитися до осягнення глибин ідеалу, а й не здатна навіть відстежити всі причинно-наслідкові зв'язки минулого із сучасним і сучасного з майбутнім. Відверто кажучи, раніше це було також занадто складним завданням для людини, проте зараз, в епоху інформаційного цунамі, важко почути навіть самого себе серед гучної поліфонії думок. Разом із тим якщо ми не бачимо причинно-наслідкових зв'язків, це ще зовсім не означає, що їх немає. А хаотичний підхід до фрагментарного мислення ще більше нас віддаляє від істини та одночасно й від ідеалу. Адже ідеал та істина є високодуховними категоріями. Прагнення до Ідеалу, Істини, Абсолюту є прагненням людини до Бога. «Немає жодного сумніву, що поняття Бога, власне кажучи, включає цей рух до досконалості як мету й що воно краще за все відповідає смутному жаданню людини досягнути довершеності» [1].

Істина й ідеал – це створені людьми форми, в які вони намагаються «вписати» Божественну сутність, тоді як розуміння Бога є одночасно простим і багатоскладовим, може бути окреслено одним словом і водночас не піддається жодному доступному людському розуму визначенню. Спроби осмислити ідею Бога взагалі ведуть до породження антиномій. Навіть дотик до осягнення наведених категорій вимагає цілісності. Проте це лише з одного боку. Адже з іншого – саме доступність і відкритість інформаційних потоків надає можливість відшукати саме ті потаємні знання, що є найдорожчими для кожного. Головне навчитись мистецтва розрізнення «зерен від плевелів», щоб не потонути в океані інформації. Людство часто відмовлялось від ідеалів у зв'язку з їх недосяжністю, від утопій – у зв'язку з їх нездійсненністю, навіть від Бога – у зв'язку з його неосяжністю для людського розуму. Проте в будь-якому разі людина більш за все в житті прагне любові та добра, цих вічних істин і духовних цінностей.

Література

1. Адлер А. Наука жить / А. Адлер. – К. : Port-Royal, 1997. – 286 с.
2. Идеал, утопия и критическая рефлексия / РАН, Институт философии; отв. ред. В.А. Лекторский. – М. : РОССПЭН, 1996. – 302 с.
3. Кобзев А.И. Понятийно-теоретические основы конфуцианской социальной утопии / А.И. Кобзев // Китайские социальные утопии : сборник статей. – М., 1987. – С. 58–103.
4. Краус В. Нигилизм сегодня, или Долготерпение истории. Следы рая. Об идеалах : [эссе] / В. Краус; пер. с нем. А. Карельского, Е. Кацевой и Э. Венгеровой. – М. : Радуга, 1994. – 256 с.
5. Новая философская энциклопедия / Институт философии РАН [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://iph.ras.ru/elib/3135.html>.
6. Уайльд О. Душа человека при социализме / О. Уайльд; перевод В.И. Постникова, 1978 (Перевод выполнен по изданию Oscar Wilde, De Profundis and Other Writings (Penguin Books, 1977) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.proza.ru/2008/01/08/25>.
7. Поппер К.Р. Открытое общество та його вороги / К.Р. Поппер; пер. з англ. О. Коваленко. – К. : Основи, 1994. – Т. 1. – 1994. – 444 с.
8. Розова Т.В. Утопія та сучасність : [навчальний посібник] / Т.В. Розова. – Одеса : Астропринт, 1997. – 132 с.
9. Степун Ф. Бывшее и несбывшееся / Ф. Степун. – 2-е изд. – Лондон, 1990. – С. 187.
10. Утопия и утопическое мышление: антология зарубежн. лит. / пер. с разн. яз.; сост., общ. ред. и предисл. В.А. Чаликовой. – М. : Прогресс, 1991. – 405 с.
11. Фогт А. Социальные утопии / А. Фогт. – М. : КомКнига, 2010. – 175 с.
12. Энгельс Ф. Введение к английскому изданию «Развития социализма от утопии к науке» / Ф. Энгельс // Маркс К. Сочинения / К. Маркс, Ф. Энгельс. – Т. 22. – С. 318–319.
13. Finley M. Utopianism ancient and modern // Critical spirit: Essays in honour of Herbert Marcuse. Boston, 1967, p. 4.
14. Gunther H. Utopie nach der Revolution // Vosskamp Wilhelm (Hrsg.) Utopieforschung. Stuttgart, 1982. Bd. 3. С. 378–293.
15. Sargent L. Introduction. – In: British and American Utopian Literature. 1516 – 1978. Boston, 1979, p. XIII.

Анотація

Чорна Л. В. Роль утопічного «вбрання» для суспільного ідеалу. – Стаття.

Стаття присвячена аналізу феномена утопії як засобу втілення суспільного ідеалу. Співвідношення суспільного ідеалу та його практичного втілення є гострою темою для дискусій у сучасній філософії, політології, теорії державного управління. Тому метою статті є виявлення взаємозв'язку між такими соціокультурними феноменами, як суспільний ідеал та утопія. Досліджується етимологія поняття «утопія». Зроблено висновок, що утопія була необхідна як форма вираження ідеалу. Вона виступала як матеріалізоване «вбрання» для ідеалу, що давало змогу приміряти цей ідеал до суспільства. Утопія як соціокультурний феномен є одночасно й формою освоєння майбутнього, і соціальним проектом.

Ключові слова: антиутопія, ідеал, суспільний ідеал, утопія.

Аннотация

Черная Л. В. Роль утопического «облачения» для общественного идеала. – Статья.

Статья посвящена анализу феномена утопии как способа воплощения общественного идеала. Соотношение общественного идеала и его практического воплощения – острая дискуссионная тема в современной философии, политологии, теории государственного управления. Цель статьи – выявить взаимосвязь между такими социокультурными феноменами, как общественный идеал и утопия. Исследуется этимология понятия «утопия». Сделан вывод, что утопия была необходима как форма выражения идеала. Она выступала в качестве материализованного «облачения» идеала, что позволяло примерять этот идеал к обществу. Утопия как социокультурный феномен одновременно является и формой освоения будущего, и социальным проектом.

Ключевые слова: антиутопия, идеал, общественный идеал, утопия.

Summary

Chorna L. V. The role of utopian “dress” for social ideal. – Article.

This article analyses the phenomenon of utopia as a means of social ideal embodiment. The interconditionality of social ideal and its practical implementation is urgent topic for discussion in modern philosophy, political science, and public administration theory. The purpose of this article is to identify

the relationship between such socio-cultural phenomenon as a social ideal and utopia. The etymology of the term “utopia” is studied. The conclusions are: utopia is necessary as a form of ideal. It has performed as materialized “dress” for the ideal, which allowed trying this ideal on society. Utopia as a phenomenon of culture is both a means of mastering the future and social project.

Key words: utopia, dystopia, ideal, social ideal.